

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Розвиток первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку
із стертою дизартрією

Виконала: здобувач освіти групи СОБ(л)-4 (1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Тюляєва Єлизавета Валеріївна
Керівник: Руколянська Н.В.
Рецензент: Марціновська І.П.
Нормоконтроль: _____ Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 57 с., 1 табл., 3 рис., 40 джерел.

Об'єкт дослідження – первинні навички письма дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Предмет дослідження – особливості розвитку первинних навичок письма дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та практично дослідити розвиток первинних навичок письма дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз наукової літератури з проблеми розвитку первинних навичок письма дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, зокрема зі стертою дизартрією; синтез, узагальнення та систематизація; *емпіричні* – спостереження, константувальний експеримент; *статистичні* – використання методів математичної статистики.

Формування первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку, зокрема тих, які мають стерту дизартрію, є надзвичайно важливим аспектом у розвитку дитини. Вона проявляється у порушеннях артикуляційної моторики, а також у недостатній координації дрібної моторики. Саме у дошкільному віці закладаються основи письмової діяльності, що включає формування графомоторних навичок, координацію рухів руки та ін., тому вивчення стертої дизартрії, її вчасна діагностика дозволить забезпечити належну корекцію мовленнєвих порушень на ранніх етапах розвитку, що є важливим для подальшого успішного удосконалення комунікативних умінь і навичок дитини.

ПЕРВИННІ НАВИЧКИ ПИСЬМА, ДРІБНА МОТОРИКА, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, МОВЛЕННЯ, ДИЗАРТРИЯ, СТЕРТА ДИЗАРТРИЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток первинних навичок письма є одним із ключових завдань у підготовці дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Саме в цьому віковому періоді закладаються основи письмової діяльності, що включає формування графомоторних навичок, координацію рухів руки, розвиток фонематичного сприймання та розуміння звукової структури слова. Для більшості дітей цей процес відбувається поступово й природно, однак у дітей із мовленнєвими порушеннями, зокрема зі стертою дизартрією, формування навичок письма значно ускладнене через низку специфічних труднощів.

Стерта дизартрія є одним із найбільш поширених, проте недостатньо діагностованих порушень мовлення, що виникає внаслідок мікродефіцитарного ураження центральної нервової системи. Вона проявляється у порушеннях артикуляційної моторики, нечіткості мовлення, труднощах у регулюванні сили, темпу та ритму мовлення, а також у недостатній координації дрібної моторики. Ці особливості безпосередньо впливають на процес оволодіння письмом, оскільки для його успішного засвоєння необхідний високий рівень розвитку загальної та дрібної моторики, зорово-моторної координації та мовленнєвого аналізу.

На сьогодні проблема розвитку письма у дітей із стертою дизартрією залишається недостатньо вивченою, що зумовлює необхідність проведення комплексних досліджень і розробки ефективних методичних підходів до корекційної роботи. Важливо враховувати, що своєчасна корекція мовленнєвих порушень, розвиток дрібної моторики, формування просторових уявлень та моторного планування сприяють більш успішному засвоєнню навичок письма у майбутньому.

Теоретичні і практичні питання щодо дизартрії, її форм, особливостей тощо представлені у наукових дослідженнях багатьох вчених. В. Галущенко [1], Л. Дідкова [7], С. Конопляста [20], Н. Пахомова [30], М. Светік [33], А. Синиця [20], В. Ковиліна [17], М. Шеремет [37] та ін. здійснили значний внесок у розуміння клінічних, педагогічних та логопедичних аспектів корекції стертої дизартрії та розвитку мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку з цією проблемою.

Так, Л. Дідкова [13] виокремила основні особливості стертої дизартрії, зокрема порушення фонетичної та просодичної сторін мовлення, і запропонувала ефективні методи корекційної роботи. М. Шеремет і Н. Пахомова [28; 37] акцентують увагу на важливості мовленнєвої готовності дітей до навчання, визначаючи ключові компетенції, необхідні для успішної адаптації до шкільного навчання. С. Конопляста і В. Галущенко [19], у свою чергу, зосереджуються на просодичних порушеннях, пропонуючи комплексні методики, які включають логоритмічні вправи для корекції цих проблем. М. Светік [33] підкреслює важливість точної діагностики стертої дизартрії, адже її симптоматика часто переплітається з іншими мовленнєвими розладами. В. Ковиліна [17] досліджує проблему профілактики порушень писемного мовлення, особливо дисграфії, у дітей зі стертою дизартрією, запропонувавши диференційований підхід до корекційної роботи, що включає вдосконалення різних психічних функцій.

З огляду на велику кількість досліджень, різницю поглядів на певні питання, у т.ч. пошуку оптимальних методів і прийомів навчання дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією первинним навичкам письма, тема й досі є актуальною. Тому з огляду на це нами було обрано тему дослідження у такій редакції «Розвиток первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією».

Об'єкт дослідження — первинні навички письма дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Предмет дослідження – особливості розвитку первинних навичок письма дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості розвитку первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією.

Досягнення мети дослідження передбачало розв’язання таких *завдань*:

- 1) визначити зміст та сутність понять «дизартрія», «стерта дизартрія», проаналізувати її класифікації;
- 2) розглянути стан розробленості питання розвитку писемних навичок у дітей із стертою дизартрією у науковій літературі;
- 3) провести емпіричне дослідження з метою визначення особливостей розвитку первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією;
- 4) розробити практичні рекомендації батькам щодо розвитку первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією.

Для вирішення поставлених завдань використані такі методи дослідження: *теоретичні*: аналіз наукової літератури за темою дослідження; методи логіко-психологічного аналізу (класифікація, систематизація, порівняння, узагальнення) – для розкриття теоретичних основ дослідження особливостей розвитку первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку із стертою дизартрією; *емпіричні* (діагностичні): тест на визначення точності та регуляції дрібної моторики, тест на визначення зорово-моторної координації в структурі графомоторної навички, тест на оцінку рівня володіння навичкою штрихування в межах заданої фігури, автором яких є О. Дєдов.

Методологічне підґрунтя дослідження:

– теоретичні основи виникнення стертої форми дизартрії (А. Синиця, Н. Манько, С. Конопляста, Л. Дідкова, В. Галущенко, Н. Савінова, Л. Лопатіна та ін.);

– теоретичні положення щодо мовленнєвого та психофізіологічного розвитку дітей зі стертою дизартрією (Л. Дідкова, А. Голуб, С. Конопляста, В. Галущенко, Є. Соботович, І. Кучерак, М. Светік, Л. Кос, О. Боряк, Н. Савінова, Ю. Рібцун та ін.);

– теоретичні засади формування готовності до навчання письма у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення (Н. Пахомова, О. Дєдов, В. Ковиліна, І. Кучерак, В. Кисличенко, С. Серєда, Ю. Тубичко, Л. Мороз, В. Тарасун);

– корекційно-педагогічні підходи до формування первинних графомоторних навичок у дітей із дизартрією (О. Дідкова, В. Кондратенко, О. Качуровська, Ю. Сілявіна, І. Кравченко, Н. Губарь, О. Пахомова, Л. Мимоход, М. Торцева, В. Синьов та ін.).

Дослідження проводилось на базі Комунального закладу освіти «Спеціальна школа «ШАНС»» Дніпропетровської обласної ради.

Практичне значення Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості їхнього використання логопедами, вихователями та іншими фахівцями під час організації корекційно-розвивачої роботи з дітьми старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією. Запропоновані методичні підходи сприяють ефективному формуванню первинних графомоторних навичок і підготовці дітей до навчання письма, що є важливою умовою їхньої успішної адаптації до шкільного навчання.

Матеріали можуть бути використані для індивідуалізації логопедичних програм, розробки спеціалізованих занять, впровадження ігрових методик розвитку письма, а також для діагностики готовності до письма у дітей з мовленнєвими порушеннями. Рекомендації можуть бути корисними для батьків, які прагнуть ефективно підтримати дитину вдома, та для педагогів ЗДО, які працюють із дітьми цієї категорії.

Результати дослідження можуть бути включені до освітніх програм підготовки логопедів, використані в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а також під час написання методичних матеріалів і посібників для логопедичної практики.

Апробація результатів дослідження відбулася на VI Міжнародній науково-практичній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (10-11 квітня 2025 року).

Структура роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань) та 3 додатки. Основний текст роботи викладено на 48 сторінках, загальний обсяг роботи – 57 сторінок.

ВИСНОВКИ

Вивчення проблеми розвитку писемного мовлення в дітей зі стертою дизартрією є надзвичайно актуальним, адже своєчасна діагностика та корекція таких порушень є запорукою успішної адаптації дитини в умовах шкільного навчання. У науковій літературі представлено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам дизартрії, однак системне висвітлення проблеми розвитку саме писемних навичок у цієї категорії дітей залишається фрагментарним. Результатом виконання кваліфікаційної роботи ми дійшли до таких висновків:

1. У ході теоретичного аналізу наукової літератури визначено, що стерта форма дизартрії є складним і багатогранним мовленнєвим порушенням, яке має численні клінічні прояви та вимагає комплексного підходу до діагностики й корекції. Як засвідчують різні наукові джерела, дослідники висувають різні терміни для позначення даного явища – від «легкої псевдобульбарної дизартрії» до «вербальної диспраксії», «артикуляційної диспраксії» та «мінімальних дизартричних розладів». Така термінологічна варіативність є свідченням того, що стерта дизартрія розташовується на межі між функціональними та органічними мовленнєвими порушеннями.

Етіологічні фактори розладу пов'язані, насамперед, з мікроорганічними ураженнями центральної нервової системи, які можуть виникати у пренатальний, натальний або ранній постнатальний періоди розвитку. Часто стерта дизартрія виявляється у дітей, що перенесли родову травму, постнатальну енцефалопатію або мають діагностовану мінімальну мозкову дисфункцію.

Клінічна картина стертої дизартрії охоплює як загальну, так і дрібну моторику, функціональні особливості артикуляційного апарату, наявність апраксичних ознак, девіацію язика, гіперкінези, гіперсалівацію, а також специфічні порушення звуковимови й просодики. Основними проявами є

нечіткість, змазаність, аритмічність артикуляції, тремор язика, знижений тонус або, навпаки, спастичність м'язів, що значно ускладнює процес мовлення. Водночас відзначається вторинне недорозвинення фонематичних процесів і просодичних компонентів мовлення, що погіршує його виразність і розбірливість.

У дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією формування первинних навичок письма має низку специфічних труднощів, зумовлених особливостями моторного та мовленнєвого розвитку. Через знижену точність та координацію рухів дрібної моторики дитина відчуває труднощі у відтворенні графічних елементів, має труднощі з дотриманням напрямку, форми та розміщення літер у межах рядка. Зазвичай, спостерігається нестійке тримання письмового приладдя, надмірне напруження або, навпаки, ослаблення м'язового тону руки, що призводить до тремтіння ліній, порушення ритму та форми написання. Темп письма у таких дітей значно уповільнений, виконання завдань потребує більшої концентрації, часто супроводжується швидкою втомлюваністю. Крім того, діти мають труднощі з просторовою організацією письма: вони можуть зміщувати літери вище або нижче рядка, не дотримуватись меж клітинок, не орієнтуватися у сторонах (ліворуч/праворуч). Недостатній розвиток візуального контролю ускладнює самоперевірку та корекцію власних помилок у процесі письма.

Ще однією характерною рисою є низький рівень мовленнєвої регуляції дій. Дитина не завжди усвідомлює послідовність дій при написанні елементів букв, не проговорює етапи виконання завдання, що негативно позначається на засвоєнні графомоторної навички. Таким чином, первинне формування навичок письма у дітей зі стертою дизартрією потребує цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на вдосконалення дрібної моторики, просторово-часової орієнтації, моторного планування та розвиток мовленнєвої підтримки дій.

2. Діагностика стертої дизартрії зазвичай проводиться у віці 5–6 років, коли мовлення дитини має бути вже достатньо сформованим. На цьому етапі виявляються основні відхилення від норми, що дозволяє своєчасно почати корекційну роботу. Комплексний підхід, який поєднує логопедичну, неврологічну та психолого-педагогічну допомогу, є обов'язковою умовою успішної терапії. У логопедичній практиці важливо застосовувати як фронтальні, так і індивідуальні заняття, з акцентом на автоматизацію правильної звуковимови, розвиток артикуляційної моторики, нормалізацію мовленнєвого дихання, формування інтонаційної виразності та загальної мовленнєвої активності.

Для перевірки сформованості первинних навичок письма нами було застосовано комплексне діагностичне тестування, спрямоване на визначення точності, диференційованості рухів пальців і здатності до перемикавання з одного руху на інший; рівня розвитку графомоторної навички, що передбачає здатність до самостійного виконання поставленого завдання щодо з'єднання крапок однією лінією; рівня розвитку графомоторної навички, що передбачає здатність довиконання завдання щодо штрихування зображених фігур у досліджуваній групі дітей зі стертою формою дизартрії.

3. На основі проведеного емпіричного дослідження можна стверджувати, що більшість дітей старшого дошкільного віку зі стертою формою дизартрії мають недостатній рівень сформованості як дрібної моторики, так і графомоторних навичок. Отримані дані дозволяють зробити висновок, що ці діти демонструють різні прояви порушення моторної автоматизації – від втрати точності та чіткості виконання рухів до появи персеверацій і дезкоординації на фоні психофізичного виснаження. Це, у свою чергу, значно ускладнює процес формування первинних навичок письма, знижує темп і якість виконання графічних завдань, порушує цілісність моторного акту та негативно впливає на загальну готовність до шкільного навчання.

4. Також, слід відмітити, що участь батьків у формуванні первинних навичок письма у дітей старшого дошкільного віку зі стертою дизартрією є не лише бажаною, а й критично важливою умовою для ефективної реалізації корекційно-розвивальної роботи. Системна співпраця родини з педагогами, логопедами та психологами дозволяє створити єдиний корекційний простір, у якому дитина отримує підтримку не лише в закладі освіти, а й у домашньому середовищі. Це сприяє послідовності впливу, підвищенню рівня внутрішньої мотивації дитини до навчальної діяльності, зменшенню рівня тривожності та формуванню впевненості у власних силах.

Залучення батьків до процесу розвитку дрібної моторики, зорово-моторної координації та графомоторних навичок дозволяє індивідуалізувати підхід до кожної дитини та враховувати її особистісні, емоційні та когнітивні особливості. Участь родини у виконанні простих ігрових вправ, графічних завдань, розвитку ручної праці не лише активізує сенсомоторний розвиток дитини, а й зміцнює емоційний зв'язок між батьками та дитиною, що є важливою передумовою успішної соціалізації.

Вчасне й усвідомлене включення батьків у корекційний процес створює сприятливі умови для формування у дитини внутрішньої готовності до шкільного навчання, закладає основи для подальшого успішного оволодіння письмом та іншими видами навчальної діяльності. У довготривалій перспективі така взаємодія сприяє не лише подоланню мовленнєво-графічних труднощів, а й забезпечує гармонійний психофізичний та особистісний розвиток дитини в цілому.

Отже, стерта дизартрія є складним багаторівневим мовленнєвим порушенням із переважно органічною природою, що потребує раннього виявлення, ретельного обстеження та індивідуалізованої корекційної програми. Знання симптоматики, етіології та варіативності проявів цього розладу дозволяє фахівцям забезпечити більш точну діагностику й ефективне втручання,

спрямоване на покращення якості життя дитини. Залучення фахівців і батьків до процесу вироблення первинних навичок письма і підготовки дітей до навчання уможливить максимально позитивний результат.

Перспективу подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у розширенні вибірки учасників для поглибленого вивчення індивідуальних відмінностей у становленні письмових навичок, а також у впровадженні й порівняльному аналізі різних методичних підходів до розвитку дрібної моторики та зорово-моторної координації. Окрему увагу варто приділити вивченню динаміки змін у сформованості первинних графомоторних навичок у процесі систематичного корекційного впливу, з урахуванням участі родини та мультидисциплінарної команди фахівців. Такі дослідження сприятимуть підвищенню ефективності ранньої допомоги дітям з порушеннями мовленнєво-рухового розвитку та успішній їх адаптації до умов шкільного навчання.